

Om Oprindelsen til Altertavlen i Roskilde Domkirke.

Af

Professor, Dr. F. Schiern.

Den første Efterretning om Altertavlen i Roskilde Domkirke giver os Jens Lauridsen Wolfs Beskrivelse af Danmark. Her hedder det saaledes om Domkirken: »Der er oc at see den meget ypperlige, konstige, udskaarne, kostelige, vel forgyldte store Alter-Tafle, som staaer udi Kirken neden for Choret, hvis lige ud aff Konst mand neppelige veed at sige, hvilken udi høyloflig Konning Frederich den Andens høyloflige Regimentes Tid hafde staaet udi Frederichsborgs Kirke, hvor fra den siden aff høyloflig Konning Christian den Fjerde oc Store, Gud til Ære, Kircken til en meget stor Zirat oc Beprydelse oc ævig Ihukommelse foræret er, hvilcken icke oplades til at see uden paa de tre store Høytider oc Søndagen Jubilate, som er aarlig Marckeds Tid, men formedelst dens kostelige og meget konstige Arbeyde oc store herlig Staffering, da, naar der kommer enten udlandske Herrer oc Førster, eller Gesanter oc andre Fremmede aff Rigersnes Indbyggere, forlofves dem den at oplades til at see, hvilken de, som sig paa Konsten og Arbeydet forstaae, icke des nock berømme oc loffue kan« ¹⁾).

¹⁾ Encomion Regni Daniæ, det er: Danmarckes Riges Lof, oc dets høyloflige Konge Riges tilhørigke Provinciæ Beskrivelse. Af Jens Lauritsen Wolf. Kjøbenhavn. 1654. 4°. S. 456.

Denne Kilde, der er bleven fulgt af de andre Forfattere, der senere have skrevet om Roskilde Domkirkes Historie, fra Paludan¹⁾ indtil Behrmann²⁾, giver altsaa ingen videre tilbagegaaende Efterretning om Altertavlen, end at denne tidligere havde staaet i Frederiksborg Kirke.

Af de enkelte Bogstaver og Tal, som hist og her findes anbragte paa Figurerne, har man ligesaa lidet været istand til at komme til nogen Kundskab om Tavlens Oprindelse.

Til Oplysning i denne Henseende er derimod et ved Kirken selv nedarvet Sagn nyligen blevet fremdraget. Det er Steen Friis, hvem Æren tilkommer for først offentlig at have gjort opmærksom derpaa. Saaledes som han fortæller det i sine Skrifter om Domkirken³⁾, gaaer det væsenlig ud paa, at en nederlandsk Skipper, da han vilde føre Tavlen gennem Sundet, ved Klareringen af Sundtolden angav dens Værdi saa lavt, at Kong Frederik den Anden, da han blev opmærksom herpaa, lod den købe til sig.

Det er nu vistnok kun om et Sagn, der her er Tale om, et Sagn, der alene beroer paa mundtlig Meddelelse fra en gammel Klokke ved Navn Købke, der døde i Aaret 1837. Naar man spurgte ham, hvorfra han havde denne Efterretning, svarede han, at saaledes havde hans Formand ved Kirken fortalt ham det, og hans Formand var bekjendt som en troværdig Mand. Hvad der imidlertid i dette Tilfælde maatte vække Tillid til Sagnet, er den Omstændighed, at den samme Klokke Købke ogsaa fortalte, hvor Kong Christian den Første laa begravet, ligeledes støttende sig ene paa hans Formands mundtlige Fortælling — og see,

¹⁾ De templo, quod Roeskildia est, Sancti Lucii Schediasma hoc historicum primum publico examini subiecit Janus Paludanus. Hafniae. 1720. 4°. p. 23.

²⁾ Henr. Behrmann, Grundrids til Roskilde Domkirke og dens Monuments Historie og Beskrivelse. Kjøbenhavn. 1815. S. 76.

³⁾ Roskilde Domkirke beskrevet af Steen Friis. Kjøbenhavn 1851. S. 264. Veiledning for dem, der ville bese Roskilde Domkirke. Roskilde. 1858. S. 28.

da man i Aaret 1846 skulde lægge nyt Flisegulv i Hellig Tre Kongers Capel, stødte man ganske rigtig paa Kongens murede Grav netop paa det af Købke angivne Sted.

Der forelaa da saaledes en Opfordring til at efterspore, om ikke Sagnets Fortælling allerede skulde kunne lade sig opsøge i et eller andet gammelt Skrift. Og i denne Retning giver da nu virkelig ogsaa en tydsk Dagbog fra det syttende Aarhundrede en mærkelig Bekræftelse af Sagnet.

Herved sigtes til en Dagbog af Fyrsten af Anhalt, Christian den Yngre, der for ikke lang Tid siden er bleven udgivet efter Originalmanuscriptet i det hertugelige Bibliothek i Cöthen ¹⁾.

Christian den Yngre, Fyrste af Anhalt-Bernburg, blev født i Amberg, i Overpfalz, den 10de August 1595. Hans Fader var Christian den Første eller den Ældre, Stifteren af den Anhalt-Bernburgske Regentlinie, der især er bleven historisk bekjendt som Anføreren for den Hær, hvormed Churfyrsten af Pfalz, Frederik den Femte som Konge af Bøhmen søgte af værne om sin nylig vundne Throne; Moderen var Anna, Grevinde af Benthein og Tecklenburg. Den unge Fyrste fik i sit fædrene Hjem den omhyggeligste Opdragelse, og viste allerede tidlig ivrig Hengivenhed for den reformerte Bekjendelse. Efter Datidens Maade uddannede han sig ved Studier i Frankrig og Italien, og i sit syttende Aar traadte han allerede i Krigstjeneste hos Carl Emanuel, Hertugen af Savoyen, der dengang laa i Kamp med Spanien. Efter i Aaret 1617 at have besøgt England, hvor han nød en forekommende Modtagelse af Kong Jacob den Første, deeltog han, efter Trediveaars-krigens Udbrud med de bøhmiske Uroligheder, som tyveaarig Oberst under Faderens Overbefaling i Feltoget, der endte med Bøhmens Undergang ved Slaget paa det hvide Bjerg

¹⁾ Tagebuch Christian des Jüngern, Fürst zu Anhalt. Nach dem Manuscripte der herzoglichen Bibliothek zu Cöthen herausgegeben von G. Krause. Leipzig 1858.

den 8de November 1620. Efter dette Nederlag flygtede Faderen, Christian den Ældre, til Danmark, hvor han i længere Tid opholdt sig med sin Familie i Flensborg; Sønnen, der havde kæmpet kjækt i Spidsen for sit Rytterregiment, faldt saaret i Hænderne paa Vilhelm Verdugo, en spansk General, der med et Regiment Valloner fra de spanske Nederlande var sendt Keiseren til Hjælp. Ferdinand den Anden gjorde imidlertid Fordring paa sin Ret, hvorefter fangne Rigsfyrster alle skulde udleveres ham, og den unge Fyrste forblev, trods Kongerne af Danmarks, Englands og Frankrigs Intercessioner, i Keiserens Fangenskab lige indtil Nytaar 1623, da Ferdinand løsgav ham med megen Venlighed imod hans Løfte om aldrig mere at tjene mod Huset Østrig. Nu endeligen fri, opsøgte han allerede i Februar Maaned 1623 Faderen i Flensborg. Den næstfølgende Sommer besøgte han anden Gang Hertugdømmet Slesvig, -- der »gehöret unter das dänische, nicht aber unter das römische Reich«, — hvor han stiftede Bekjendtskab med det yngste af den sønderborgske Hertug Hans den Yngres tre og tyve Børn, Frøken Eleonore Sophie. Hun formæledes med ham den 27de Februar 1625 og fødte ham tretten Børn, hvoraf dog kun de færreste overlevede Faderens Død den 5te Januar 1656.

Et Vidnesbyrd om Fyrst Christian den Yngres aandelige Retning og Udvikling har man fundet deri, at han var et Medlem af det saakaldte »fruchtbringende Gesellschaft«, der midt under den Gallicering og Demoralisation, til hvis Udbredelse over hele Tydskland Trediveaarskrigen blev Vidne, satte sig til Formaal at arbeide hen til »Reinigkeit und Ausbildung der Muttersprache, wie zur Förderung guter Sitte und Zucht«, og som om dette Formaal vidste at samle over femhundrede af de mest fremragende Samtidige af fyrstelige Huse, adelige Familier eller den lærde Stand. Men et langt tydeligere talende Vidnesbyrd afgiver dog den Dagbog, som han har ført over sine langvarige og vidtstrakte Reiser, eller, som han selv har kaldt den,

hans »Journal de Vienne, Ratisbone, Dania, Italia«. Hans Øie viser sig deri ikke mindre aabent for Naturens Skjønheder, end for lokale Traditioner, hans Interesse berøres ikke mindre af Videnskabens Skatte og Kunstens Herligheder, end af Fæstningsværker, Tøihuse eller Rustkamre. Overalt seer han med et øvet Øie, og med en hurtig Pen veed han at optegne det Væsentligste.

Dette gjælder ogsaa om hans Notitser fra den Udflugt, som han, efter at have besøgt Faderen i Flensborg, allerede i Maanederne Februar og Marts 1623 foretog fra Sønderjylland til de danske Øer. Ligesom hans Optegnelser fra Italien ere rige paa Bemærkninger om Venedigs, om Roms og Neapels Kirker, saaledes besøgte han ogsaa nu med Forkjærlighed Roskilde Domkirke, vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og Kirkerne paa Kronborg og Frederiksborg.

Den 1ste Marts 1623 tilbragte han i Roskilde med at spadserere om i Domkirken og derefter at optegne de Meddelelser, der her gjordes ham. Og ved Siden af den ældste Beretning af det bekjendte Sagn om Kong Olafs Lemlæstelse¹⁾ tillade disse Meddelelser os da nu ogsaa at føre den roskildske Fortælling om Altertavlens Oprindelse mere end to Aarhundreder tilbage i Tiden.

»Ausser des Chors in der Kirchen« — saaledes skriver nemlig Fyrst Christian den Yngre — »haben wir ein schön bildt an dem Altar gesehen, ist die gantze historia von der verkündigung, geburt, beschneidung, verehrung, flucht, lebens, leidens and sterbens unseres Herren Jesu Christi, gar künstlikh gearbeitet und mit Farben gezieret, meisten-theils aber vergöldet. Die Spanier haben vor jahren durch den Sund unvermerckt von Danzig aus, alda es gemacht worden, bringen wollen, als es aber der König erfahren, hatt er lassen anhaltenn vnd nachforschen, wie viel es werth were. Die Spanier, als welche es desto leichter

¹⁾ Jvf. Werlauff, De hellige tre Kongers Kapel. Kjøbenhavn. 1849. S. 69.

durchzubringen vermeinet, habens gar gering angegeben, vnd damit sie es nicht hoch verzollen dürfften, hatt er ihnen dass geldt dargeschossen, vnd den altar vmb verhüttung mehrer Abgötterey zu sich genommen«¹⁾.

Jeg skal slutte disse Ord med at henstille som en Hypothese, at archivariske Forskninger i Øresunds Toldruiler muligviis kunde bringe os Spørgsmaalet endnu nærmere. Da vi nu istedetfor et mundtligt Sagn fra Nutiden her have faaet en Fortælling fra Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, kunde nogen Opmærksomhed i denne Retning ved given Leilighed i det Mindste neppe kaldes ufornuftig, og saa meget mindre, som det i Almindelighed andetstedsfra udtrykkelig nævnes blandt de gamle vilkaarlige Rettigheder, som fordum have været knyttede til Sundtolden, at man kunde »tage de Varer, som førtes paa fremmede, gennem vore Sunde gaaende, Skibe, for den Priis, som Skibenes Rhedere, Kjøbmænd eller Skippere selv satte paa deres indehavende Ladning«²⁾.

¹⁾ Tagebuch S. 91. 91. I Modsætning til de løsrevne, reformerte Nederlændere, som i Dagbogen oftere nævnes som Hollændere end som Nederlændere, synes Spaniens Navn ikke sjældent at bruges om de spanske eller belgiske Nederlande. Saaledes skriver Fyrsten om Sønderborg paa Als: „Es ist ein Schloss vnd Stadt an der Ostsee gelegen, vnd hatt einen trefflichen vnd schönen Meerhafen, das Meer ist gar enge allda, wie etwa die Elbe bei Hamburg so breit. Es kommen viel Schiffe aus fremden landen allda durch, aus Engelland, Spanien, Preussen, Niederlande“. Tagebuch S. 290.

²⁾ G. L. Baden, Bidrag til den øresundske Tolds Historie, i hans Afhandling i Fædrelandets Cultur-, Stats-, Kirke- og Litterær-Historie. Kjøbenhavn. 1820—22. II, 241—43. Thaarup & Martensen, The latest revis'd Sound-tariff, a manual for merchants and masters of vessels, wrought from the best sources. Copenhagen. 1821. p. 5.
